

Az „érzelmes” szociológus

„Én, azt hiszem, elsorvadnék akkor, ha úgy kellene kutatnom, mint ahogyan ma az igazi profik teszik, vagy akiket profiknak tartanak: karosszékből, komputerrel kiszámítva, szakszerű kérdezőgárda szervezésével „lekérdezni” a „mintát”. Majd a karosszékből kódoltatni, számítógépbe tenni, feldolgozni, anélkül, hogy akár csak egyszer is „tapintható közelségbe” kerültem volna a táblákba oly világosan elrendezett – egyébként meglehetősen rendetlenül viselkedő – világgal; anélkül, hogy láttam volna a betáplált adatokból átlaggá változtatott embereket, eredeti formájukban.”

Ez a most hetvenedik születésnapját ünneplő szociológus, Losonczi Ágnes credója. Nem ő ünnepel, őt ünneplik. Volt már munkahelyi meglepetésparty, s a napokban egy könyvpremier. Az Új Mandátum Kiadó jelentette meg intézetbeli kollégái és néhány pályatársa és barátja közös laudációját. Álljon itt néhány idézet, amelyekről úgy tartom, leginkább képet adnak Losonczi emberi és tudományos habitusáról.

Szalai Erzsébet fogalmaz így: „Munkássága nem sorolható be egyetlen tudományos diszciplína határai közé sem. Társadalmi problémák foglalkoztatják és ezekhez keresi a megfelelő tudományos megközelítést, apparátust. Hol a szociológiából, hol a filozófiából, hol a pszichológiából, hol az orvostudományból merít. De inkább azt mondanám, hogy ezen tudományterületek nézőpontjainak és problémamegoldó metódusainak az ötvözetét hozta létre. Számos, egyre keményebben önérvényesítő tudományos irányzattal dacol, amikor megfigyelési során ösztönösen és tudatosan is épít kivételes empátiájára. Úgy is mondhatnám, hogy az érzelmeivel dolgozik, munkássága érzelmi teljesítmény is.

Pokoljáró kevesek közé tartozik. Ebből fakad az, hogy az emberek szinte megszólalnak művei lapjain.”

Ferge Zsuzsa szerint Losonczi Ágnes tett a legtöbbet azért, hogy megmutassa, mennyire kongdon semmitmondó a sokat hangoztatott emberközpontság elve („legfőbb érték az ember”) például az oly sok humánomot igénylő egészségügyben.

S egy harmadik pályatárs és barát, Hanák Katalin írja: Losonczi azon szociológusok közé tartozik, akik kivételesen szépen frnak. S ez a szociológiában, a társadalomtudományban nagy érték. Mert a három szociológiai „ösforrás” közül – angolszász, francia, német – egyiket sem másolta, követte. Távól van a német absztrakciókban burjánzó, nehézkes stíljétől, az angolszász „aryák” kurta mondatú tárgyyszerűségétől, de még a franciáktól is. Talán hozzájuk fűzi a legtöbb rokonságot: az esszé eleganciája. Ámde Losonczi szociológiája – bár sokat merített belőlük – mégsem „franciás”: senkihez sem hasonlítható, sajátos magyar szociológiai szöveg. S mint ilyen is: egyetemes érték.

Nézem a könyvborítót, s a velem szemben ülő nőt az Astoriában.

Az első szó, ami eszembe jut róla, a harmónia. E hívőszóra azt feleli: ha valakinek megvan a harmóniateremtő képessége – s nem tudom, hogy nekem van-e –, az adomány. Ahogy az érzékenység, vagy a humorérzék. A külvilág puszítja és teremti a harmóniát. S honnét lehet újraépíteni? A zenéből, a költészetből, egy gyerek szeméből, egy kő erezetéből – belülről.

Spontán példái egyáltalán nem véletlenek. Első két könyve zeneszociológiai stúdium, a legutóbbi kettő az egészségügyi szociológiája – amely kétségkívül a kiszolgáltatottság anatómiája. E négyes között van Az életmód tárgyban és időben. Tankönyv. A könyv alapját képező békési életmódvizsgálatnak most volt negyedszázados jubileuma. S nemcsak a „ünneplhet” a zalai kutatás is. Losoncziék terepmunkája nemcsak arra volt jó, hogy belőle alapos és értékes könyv születik, de arra is, hogy „menet közben” kineveljék segítőtársaikat, a helyi értelmiséget, s maradandóan beírják nevüket a helység történetekbe is. Akik részt vettek a helybeliek közül a kutatásokban, azokkal mind „történet” valami olyasféle, amire még több évtized távolából is visszaemlékeznek. Mondom Losonczinak, azt hallottam, mostanában a kárpótlásokkal, az „ezredvégi kárrendezésekkel” foglalkozik. Mi terelte ebbe az irányba? Messzebből indít. „Az elmúlt negyven év lelki terheit nagyon kevesen tudták feldolgozni magukban. A reális szembenézés a múlttal más és más eredetű torzítás, önmentegető hazugság, védekezés, elhárítás nem engedte. Mindenütt másképpen, de a nagy történelmi sérüléseket akarják olykor a kései unokák, olykor az életben maradt megszenvedettek életében orvosolni. Helyreállítani a »kiszöktent idők«. Sokrétű a traumatizáltak köre: a történelem forgandósága miatt többször változott a »fent« és »lent«, a rab és a rabtartó helyet válthatott. Domináns helyzetből alávetetté válhattak emberek, és alávetettek közül megdöntésre érett elnyomók lehettek. A történelmi igazságtévés szándéka gyakorta szült új és később újra jóváértelt kívánó igazságtalanságokat, megfosztásokat.

*Egy harmonikus nő,
az „emberközpon-
tú szociológia” művelője,
Losonczi Ágnes
hetvenéves. Változatlanul
kutat az MTA Szociológiai
Intézetében, könyve
kiadását várja,
és újabb évtizedekre
való terve van.*

Különböző hatalmi rendszerek és azok ideológiai diktátumai és zárványai jelölik ki az üldözöndök és jutalmazandók körét, kialakítanak új, vagy átvesznek már kidolgozott módszereket az éppen aktuális példaképektől és választott vagy kényszerű versengésektől. Szeretném sorra venni a század minden traumatizációját, nemzeti sérelmeket, Trianont, a zsidók üldözését, a szovjet megszállást alias felszabadulást, kinek mi volt, az osztályidegenek megfosztását, a parasztság földvesztését, a politikai üldözést, az ötvenhatos megtorlásokat, de a mindennapi élet kiszolgáltatottságait is, a sérelmeket, amik a rendszer jellegéből következtek.”

Losonczi Ágnes tudja, az elviselt és felsorolt sérelmek nagy részét az elmúlt negyven évben nem lehetett kimondani. A visszafojtott és halmozódott méltánytalanságok, tilalom, elhallgattatás, elfojtás után adott a kibeszélés kényszere, és a szabadság fokozta a feltörés erejét.

Fotó: Szegei Tamás

Losonczi Ágnes

Választ keres arra, hogy mi a viszony (arány) a társadalmi traumatizáció és a károsodás tartalma, minősége, valamint a kárpótlás, a rehabilitáció szintje között. Mi a hatása eszközeit, eredményességét és következményét illetően mind az érintettek, mind a környezetre vonatkozóan?

Választ keres arra, hogy milyen anyagi, jogi, erkölcsi erőt fordítanak a megoldásokra, az eszközökre; milyen politikai szándékoknak válhatnak, válhattak eszközeivé a kárpótlások. Milyen megnyugvásra vezetnek a jóvátételt, kárpótlást kapott emberek körében, s mindazok körében, akik nem kaptak és nem kértek. Különösen fontos, hogy a már különböző társadalmi okokból felgyült indulatokkal mi történik a traumatikus társadalmi események következményeinek orvoslása során.

Kérdések és feltevések. Mindez már egy új kutatás kellős közepén. A téma – érzékenysége folytán – kivételesen empátikus, ám mégis tárgyyszerű s egyúttal történeti megközelítést igényel. Nyugodtan mondhatjuk: a tárgy és kutatója ismét szerencsésen találkozik. Aztán újabb tervekről kérdezem.

Nagyon várja, hogy az Akadémia megjelenesse a tavaly ilyenkor leadott, azóta könyvvé alakított tanulmányát, amelyikben a rendszerváltozás egészségre és egészségügyre tett hatását, a változás és változtatás jobb és ballépéseit vizsgálja. Szeretné megírni azt az összegző munkát, amelynek előadásai során azt a címet adta, hogy „Az ember sérülékenysége és erejének forrása”. Különböző irányú szociológiai munkáinak összegezése lenne: az út a születéstől a halálig, a tárgyi világtól az eszméig, a hittől a művészetekig – ahogyan ezeket nálunk, Magyarországon megvesszük. Egy doktori kurzus anyaga volt, többek kívánsága, hogy olvassni is lehessen.

– Lehet, hogy ehhez még hetven év kellene? – néz rám. Aztán meg is válaszolja: amennyi még van, ameddig bírom, csinálom.

V. Bálint Éva